Živojin Pavlović

Számkivetve

Naplórészletek

OKTÓBER

Orovec Krisztina fordítása

1956. X. 27.

Nem tudok szembenézni önmagammal. Nem vagyok vak, hisz nem borult hályog a szememre, és látom napjaink valóságát a vértől vörös ég alatt, a vér ott pulzál a sajtó lapjain, hallom a halál lélegzetét a rádióantennán, az éteren át – s mintha vak lennék mégis.

Nem merek szembenézni önmagammal, mert Magyarország robajlásában Budapest utcáin éltünk mindannyian, és én nem szóltam s nem írtam erről semmit. Mozaikköveket törögettem, parton heverő rákokat rajzolgattam, és középkori ornamentumokat festegettem.

De ez hazugság volt, mert minden lélegzetvételnyi szünetemben a budapesti jelentéseket olvastam otthon, és hallottam a nyomortól őrült, dühös emberek ordítását, a zsákmányolt ágyúk dörejét és a géppuskaropogást; a felperzselt városok füstjének szennyét az orromban; mert láttam a szitává lőtt embereket, és hallottam az emberi koponyák reccsenéseit a tankok hernyótalpa alatt, melyek mint vak dinoszauruszok csúsztak-másztak a romok közt, egy már nem létező idea nevében.

De nem tehettem mást: újságot olvastam, késő éjjelig hallgattam a rádióműsort, és pingáltam a „szépen" stilizált, tengermélyi rákok „finom" vázlatait.

Viszont az emberi kétségbeesés tengere, a dühös önkívület, a félelemgátak áthágása, az iszonyatos kacérkodás a halállal, a hazugság zászlajának izgatott lengetése, a kézigránátok sátáni válasza, a zsírosan zöldülő emberi vérözön, az a temérdek hamu a Potemkin-mítosz romjain – melyet kíméletlenül roncsoltak szét azok a karmok, melyeknek már nem maradt hátra más az életből, mint az efféle utolsó akkordok elzengése –, a tüntetések és a bosszúk százezrei, Petőfi, Kossuth és Kun elárult Magyarországa – vajon bambán-érdektelenül hagyhatják-e az embert?

A művészet pillanatnyilag: hazugság.

1956. X. 28.

Ide-oda vetődöm nyugtalanságaim partjai között. A rajzolás elcsigáz, aggaszt az elapadt kreativitásom, pedig most annyira szükségem lenne rá: Toma Mijović verseskötetéhez készítek illusztrációkat. Hátrahagyván a tollat, a papirost és a széjjelszórt verseket, a szobába menekülök a telefirkált papírjaimhoz, hogy mint egy harakiri-öngyilkos görcsöljek a még nem leírt, de a ködös képzelet anyaméhében már magzatként jelen levő szavak felett. Itt sem lelek nyugalmat, agyonnyom a szűk szürke szoba, nem tudom, hol a kiút. Vár rám a holnap, minden elkerülhetetlenségével. Nyugtalanul gubbasztok egy olyan korban, amikor nyugodtnak kellene lennem, és amelyben mindenekelőtt önmagamat kellene megnyugtatnom – de nem megy.

Ez Magyarország miatt van, tudom.

1956. X. 31.

Este van. Köd ül Belgrád felett. De Belgrádot beragyogják a háború visszfényei.

A Terazijén kiállítás nyílt a spanyol polgárháború kitörésének huszadik évfordulója alkalmából.

Még sohase láttam ilyen izgalmas kiállítást.

Nem szerepel benne sok dokumentum, de szétfeszíti az emlékezés tömény illata.

A terem zsúfolásig telt. Az emberek csendben mozognak. Olvasnak. Érzik Spanyolország szagát, húsz év után, most újra idehozzák a magyarországi szelek.

Spanyolország illata összekeveredett Magyarország illatával.

[...]

NOVEMBER

1956. XI. 3.

Három zaklatott nap.

Ülünk a fülledt tantermekben, vonszoljuk magunkat a vizes utcákon, a parkokon, a városon át. Háborúról, bombákról, Magyarországról beszélnek. Tegnapelőtt New Yorkon volt a világ szeme. Képes lesz-e az Egyesült Nemzetek Szervezete – képes-e ez a kitömött rongybaba – legalább egyszer, *megmozdulni*?

Ma elégedettek vagyunk: New Yorkban sok év óta először megvalósult az egység. Tehát a halál félelmetessé vált.

De meddig? És hogyan hatni „határozattal" azokra, akik agóniájuk utolsó rezzenésekor gyilkos tőrökkel hadonásznak? Mi lesz, ha a brit viktoriánus konzervatívok és a francia szocialista marionettek nem lesznek hajlandók felismerni az ENSZ-deklaráció potenciális erejét? S ez valószínű. Mert a fuldokló nem a saját magányán töri a fejét, hanem a menekvés lehetőségein...

A bombák pedig halált hoznak.

*

Tegnap este Toma Mijovićtyel és Karmennel sétáltam, bámultam az üzletek kivilágított kirakatait, a trolikat, a nyüzsgő emberfolyót, a *Večernje novosti* második kiadását reklámozó kolportőröket, az iskola börtönét megkönnyebbülten elhagyó, csacsogó diáklányok raját. Valahol a messzeségben, a Dimitrije Tucović tér környékén egy tehergépkocsi zúgása felülkerekedett a város zaján. A nehéz motor elfojtott, tompa moraját hallgatva, hirtelen az amerikai bombázók 1944-es éjjeli repülése jutott eszembe. Abban a pillanatban, mintha eszméletlen állapotba kerültem volna, a gyerekkorom rémisztő emlékeinek a képkockái peregtek le előttem. E villámcsapásszerű képrobbanás azonnal Belgrádot juttatta eszembe 1941-ben, 1944-et és Kairót 1956-ból, végül elborzadtam hallucinálással életre keltett víziómon, ordítanom kellett.

Ez azért volt rendkívüli, mert már sokszor vetett rám árnyékot szárnyaival a halál. Mellkasműtét fenyegetett. Kis híján agyhártyagyulladás. Jajgatás helyett daloltam a fájdalomtól az első veserohamkor. De ordítani akartam, mint a többi ember, mert az emlékezet bennünk él, halhatatlanul, és csak tizenkét év telt el a halál uralma óta.

Megsemmisültem a halál borzalmának súlya alatt, mely nem mindig ugyanolyan, mert itt nem csak én állok éles sarlójának abroncsában: itt csak egy porszem vagyok, nem létezem; itt emberekről van szó.

[...]

1956. XI. 24.

Tegnap este hallottam a rádióban: az oroszok elrabolták Nagy Imrét és még mintegy harminc embert, köztük nőket és gyermekeket is, tegnapig a JSZNK nagykövetségén helyezték el őket. Alattomos és brutális módon rabolták el őket: „ismeretlen irányba" hajtották el az autóbuszt, amellyel az utasok Kádár János kezessége alatt hazaindultak. Na és most? Tördeld a kezed, döngesd a melled bánatodban, és kiálts bele a lövésekkel kilyuggatott és alvadt vérrel betonozott ködbe.

És rögtön a hírek sugárzását követően még egy megrázkódtatás ér: a Belgrádi Rádió, minden kommentár és kritika nélkül, egy kivonatot sugároz a moszkvai *Pravda* cikkéből a szovjet TASZSZ hírügynökség nyomán: *Még szorosabban vonni össze a szocializmus erőit, marxista–leninista elvek alapján.*

Miért zabálják a szart ezek a mieink és teszik a szívességet „internacionális" és „ideológiai" megfontolásból azoknak, akik a velejükig romlottak, és minden agysejtjüket áthatja a legvisszataszítóbb machiavellizmus? Miért játsszuk a becsületes naivát, és miért rohanunk fejetlenül a vesztünkbe? Hová lett a józan eszünk?

*

Ha nem közvetlenül a forradalmi akciók korát, ha nem azokat a pillanatokat éljük, amikor eldől a nép szabadsága és politikai sorsa, ha tehát ez a helyzet, és emellett az irodalom arra tör, hogy politikai protagonista legyen a társadalomban, akkor ez csak bizonyíték a rendszer demokratikus formáinak és más politikai össze-

tevőknek a fejletlenségét és elkorcsosultságát illetően. Ha viszont a társadalmi-politikai rendszer ragaszkodik a politikai aktivizmushoz, mint az irodalom elsődleges feladatához, akkor az említett társadalmi berendezés esetén a helyzet megint csak nem megfelelő.

(Dobrica Ćosić: *Hét nap Budapesten* [szerkezetlen jegyzetek], BORBA, 1956. november 7.)

1956. XI. 25.

Úgynevezett elméleti harc indult a *Pravda* cikke és Gijónak a Francia KP-ből való kilépése ellen. Nagy a hangoskodás, csakúgy mint az albániai kivégzések és a magyarországi gaztettek kapcsán. Tessék csak! Csak kiabáljanak, ordítsanak, hallja meg mindenki (bár szélmalomharc ez, mint ahogyan minden teoretizálás is élettelen, üres szalmacséplés, miattuk ér véget erőszakkal számos „elméleten túli" élet). Az, amit mi kiáltunk, az mégis csak közelebb áll az emberhez, mint a középkori jezsuita vinnyogás (legalábbis „elméletileg" közelebb).

[...]

*

Magyarországon az emberek fásult, puskaporos füsttől fonnyadt arccal haladtak el a feltört útburkolaton a széthullott tankok mellett, az elpusztult lovak, kutyák és emberek mellett, a sebesültek mellett – nem figyelve rájuk.

Lelkünkben hordozzuk-e mi Magyarországot?

*

Mégis meg fog jelenni a cikk Protić *Kortársai*ról, „némi rövidítéssel". A *Reflexió a hetedik művészetről* fennakadt. Miša Stambolić ellene szavaz. Freudizmus? Uá, le vele!

Csak nézem őket, mint tehén az elhullott borját.

*

...És mégis, része itt minden az ördögi körforgásnak. Tetszik ez nekünk vagy sem, minden, ami a művészet terén létrejön, másoknak van szentelve! A művészet segítségével beszélgetünk lelkük titkos bugyraival.

Máskülönben hallgatagok vagyunk. (Vagy pedig, talán sokat locsogunk – bele a semmibe – az elkerülhetetlen önámítás érdekében!)

*

Jó kommunistának számítok.

*

...Mert lehetetlen emberek nélkül élni; ez természetes.

Mozduljunk hát, és vessük soksebű vállunkat az élet szorosaiba, ahogy tudjuk és bírjuk.

Kiút nincs, hacsak...

Faludy György vajdasági magyar írók képei alatt